

10. Карпова Н. А. Психологические аспекты смысла жизни / Н. А. Карпова // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17. – № 6. – С. 132-139.

11. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл; Академия, 2004. – 352 с.

12. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.

13. Лупан С. Г. Категории «эстетическая ценность» и «смысл» / С. Г. Лупан // Эстетические категории и искусство. – Кишинев : Штиинца, 1989. – С. 5-19.

14. Доній В. М. Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посібн. : у 2 ч. Ч.1. Теорія і технологія життєтворчості / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. – К., 1997. – 392 с.

15. Пилипенко В. Подростковая агрессия в контексте современной социокультурной ситуации / В. Пилипенко, Е. Волянская // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 5-23.

16. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

17. Чудновский В. Э. К проблеме адекватности смысла жизни / В. Э. Чудновский // Мир психологии. – 1999. – № 2. – С. 74-80.

18. Чудновский В. Э. О некоторых прикладных аспектах смысла жизни / В. Э. Чудновский // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 82-89.

19. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития / Е. Л. Яковлева // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 20-27.

Дата надходження до редакції: 09.07.2014 р.

УДК 371.14:37.015

Наталя НІКУЛА,

асистент кафедри педагогіки

та методики початкової освіти

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті виокремлено й описано особливості розвитку методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки; розкрито сутність понять «професійна підготовка» та «методична культура» вчителя початкових класів.

Ключові слова: професійна підготовка, грамотність, педагогічна грамотність, методична грамотність, готовність до методичної діяльності, компетентність, компетенція, професійна компетентність, педагогічна компетентність, методична компетентність.

В статті виділені й описані особливості розвитку методичної культури майбутнього вчителя початкових класів в ході професійної підготовки; розкрито сутність понять «професійна підготовка» та «методична культура» вчителя початкових класів.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, грамотность, педагогическая грамотность, методическая грамотность, готовность к методической деятельности, компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, педагогическая компетентность, методическая компетентность.

The article singled out and described features of methodological culture of the future elementary school teacher in the training; the essence of the concepts of "training", "methodical culture" primary school teacher.

Key words: training, literacy, literacy teaching, methodical literacy, readiness for methodical activity, competence, competency, professional competence, pedagogical competence, methodological competence.

Постановка проблеми. У зв'язку зі зміною ідеології освіти, що спрямувала вектор розвитку від «людини освіченої» до «людини культури», потребують переосмислення та перетворення змісту і технології професійної освіти, покликаної формувати у майбутніх учителів цілісний досвід педагогічної діяльності та основні компоненти педагогічної культури. Сучасний педагог повинен уміти проектувати розвиваюче соціально-культурне середовище, домінуючим фактором якого є культура, включатися в інноваційні процеси освітньої сфери, не лише орієнтуватися у варіативному змісті освіти, а й якісно реалізовувати його у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Актуальною проблемою сьогодення є модернізація системи підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, яка має відповідати оновленим вимогам та забезпечувати високий рівень формування готовності вчителів до педагогічної діяльності, методичної готовності, розвитку методичного мислення, особистісного розвитку майбутнього вчителя як показника сформованості трансформувати психолого-педагогічні та предметні знання в методичну діяльність, орієнтовану на концепції гуманізації освіти, перспективні шкільні технології, що формують сутність методичної культури

вчителя. Формування такого виду культури повинно забезпечуватися в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, адже методична культура вчителя визначає той напрямок професійно-педагогічної діяльності, завдяки якому відбувається не лише розвиток та становлення, а й подальший саморозвиток педагога-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему підготовки вчителя до професійної діяльності представлено у дослідженнях Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, О. Щербакова. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкрито у працях А. Алексюка, Н. Бібік, В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Івлевої, Л. Коваль, Н. Лисенкової, С. Мартиненко, Н. Нічкало, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружа, І. Шапошнікової.

Загальну феноменологію культури вчителя відображено у працях О. Барабанщикова, В. Беспалько, Є. Бондаревської, М. Віленського, В. Гриньової, М. Кларіна, М. Крилова, О. Мудрика, Л. Нечипоренко, А. Овчиннікової, І. Пальшкової, В. Радула, О. Рудницької, В. Серікова, Т. Сидоренко, М. Скрипник, В. Сластьоніна, Л. Хомич, Л. Хоружої, Є. Шиянова, Н. Щуркової та ін. Крім того, досліджено дидактичну (В. Гриньов) та естетичну культуру (Л. Гарбузенко), культуру розумової праці (І. Ігнатова), педагогічного спілкування (І. Комарова), технологічну (М. Николаєва), комунікативну (В. Садова) та інформаційну культуру (І. Смирнова) учителя початкової школи. Проте формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів на вітчизняному рівні потребує подальшого детального обґрунтування й аналізу, адже означені аспекти досі залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей розвитку методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці існують різні підходи щодо визначення поняття професійної підготовки. Так, О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Н. Талізін та ін. професійну підготовку майбутніх учителів обґрунтовують як процес формування й набуття знань, умінь та навичок, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу. І. Богданова, І. Зязюн, Е. Карпова та ін. наголошують на тому, що професійна підготовка майбутніх учителів – це цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок [8, с. 25].

Педагогічна енциклопедія так трактує сутнісний зміст даного поняття: «Професійна підготовка – сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань та умінь» [4, с. 573].

Найбільш повний аналіз сутності професійної підготовки знаходимо у працях В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як:

- процесу професійного становлення майбутніх спеціалістів;
- мети й результату діяльності ВНЗ;
- сенсу включення студента у навчально-виховну діяльність [6, с. 35].

Ми визначаємо професійну підготовку вчителя початкової школи як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями і вміннями, формування педагогічної, зокрема й методичної культури, для успішного здійснення професійної діяльності.

Методична культура вчителя виступає як діалектична єдність загального, особливого та одиничного, де загальним є культура особистості, що поєднує в собі загальнолюдські цінності, соціальні норми, відносини і способи діяльності, особливим – своєрідність професійно-педагогічної культури, а одиничним – методична культура, що передбачає такий спосіб створення учителем навчальної ситуації, коли його ідея стає предметом дитячого пошуку [1, с. 37].

Розвиток методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки можна представити як процес проходження певних рівнів професійного становлення, а це: методична грамотність – готовність до методичної діяльності – методична компетентність. Характеризуючи кожне з означених понять, варто зауважити, що грамотність – володіння певними знаннями, вміннями, правилами, необхідними для успішної діяльності у тій чи іншій сфері.

Упродовж розвитку педагогічної науки розроблялася цілісна концепція освіченості людини, що визначає певні рівні грамотності: *елементарна грамотність* – освоєння елементарних засобів навчально-пізнавальної діяльності (читання, письмо, лічба); *функціональна грамотність* – уміння вирішувати життєві завдання в різних сферах діяльності на основі прикладних знань; *компетентність* – уміння вирішувати завдання в різних сферах життєдіяльності на базі теоретичних знань.

Існує підхід, запропонований зарубіжним науковцем Б. Гершунським, за яким ієрархічні «сходінки» просування людини до більш високих освітніх результатів виглядають таким чином: грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура – менталітет. Грамотність як рівень освіченості є необхідним етапом становлення особистості і несе в собі певний пропедевтичний сенс. У цьому понятті акумулюються й гуманітарні, й природничі аспекти початкового пізнання світу в їх гармонії і взаємодоповненні.

Важливою рисою професійної підготовки студентів є формування у них *педагогічної грамотності*, що являє собою комплекс знань, умінь, навичок і передбачає здатність передавати іншим засвоєні знання та соціальний досвід, бути посередником між тими, хто створює, зберігає і збагачує соціально-культурний досвід, і тими, хто засвоює ці досягнення [3, с. 160]. Педагогічна грамотність передбачає знання мотивації суб'єкта, зумовленої його становищем у суспільстві, розуміння особливостей психології діяльності, а ще – вміння обирати форми та методи роботи відповідно до поставлених цілей.

І. Артем'єва *професійно-методичну грамотність* визначає як сукупність знань, умінь, навичок, що являють собою професійно-необхідний комплекс досягнень соціально та особистісно-значущого результату діяльності. У свою чергу *методична грамотність* – це система методичних знань компонентів процесу навчання та методичних навичок здійснення конкретних навчальних дій.

Психологічні дослідження, що розкривають залежність характеру педагогічної діяльності від особливостей змісту професійної свідомості педагога (Д. Розін), дозволили висунути припущення, що характер і якість організації навчального процесу, а отже, і його результативність насамперед визначаються методичною грамотністю педагога. Однак дослідження Є. Тітової засвідчили, що методична грамотність, наскільки важлива б вона не була сама по собі, не може служити надійним і достатнім критерієм оцінки реальної професійно-педагогічної діяльності: її методичності, потенційної ефективності для забезпечення ефективної організації навчально-виховного процесу, хоча і необхідно, але недостатньо забезпечити методичну грамотність педагогів, оскільки їх реальна діяльність визначається не тільки цим.

Наступним поняттям, що характеризує розвиток методичної культури, є «готовність до методичної діяльності». Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності включає сформованість наступних компонентів:

- *когнітивного* – базова культура особистості, наявність професійних знань;
- *мотиваційного* – усвідомлення особистої і соціальної значущості педагогічної діяльності;
- *процесуального* – розвиток педагогічних умінь і навичок з метою передачі знань, формування вміння та навичок;
- *організаційного* – раціональне використання часу, самооцінка, самоконтроль;
- *морально-вольового* – допитливість, працездатність, цілеспрямованість [1, с. 45].

Сформувані готовності студентів до методичної діяльності – досить важливе завдання професійної підготовки педагога, що характеризується наявністю глибоких і міцних знань і умінь у сфері навчального предмета та методиці його викладання, а також здібностей до рефлексії власної діяльності з використанням дидактичних, психологічних, методологічних критеріїв у процесі вирішення методичних завдань.

Наступним логічним етапом формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки є формування та розвиток методичної компетентності студентів, що є складовою педагогічної компетентності.

Питання аналізу педагогічної компетентності розглядали такі дослідники, як І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Слассьонін, А. Щербаков та ін. Для розгляду поняття «методична компетентність» важливо зрозуміти співвідношення понять «компетенція» та «компетентність». Аналіз літератури дозволяє виділити дві точки зору, які доповнюють одна одну. Так, Т. Степанова пропонує звернути увагу на частину «-ність», що означає ступінь володіння певною якістю (наприклад, увага - уважність). Зважаючи на це, автор зазначає, що компетентність – це вираженість у конкретної людини якоїсь компетенції, ступінь оволодіння нею. У свою чергу А. Хуторський розділяє поняття «компетенція» і «компетентність». За його твердженням, компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), а компетентність – це наявність у людини відповідної компетенції, що включає особистісне ставлення до неї і предмета

діяльності. Таким чином, під компетентцією розуміється деяка відчужена, заздалегідь запропонована вимога до підготовки людини, а під компетентністю – вже наявна, сформована її особистісна якість.

Пояснюючи природу компетентностей, варто зазначити, що немає сенсу намагатися оцінювати здібності людини, не взявши до уваги суб'єктивно значущі для неї цілі, адже природа компетентностей така, що може виявлятися тільки в органічній єдності з цінностями людини, тобто за умови глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності. Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що до основних особливостей поняття «компетентність» різні автори відносять такі характеристики, як:

- засвоєні способи діяльності, досвіду (Т. Степанова);
- найбільш загальні здібності та вміння (К. Митрофанов);
- міра включеності людини в діяльність (Д. Ельконін);
- здатність до діяльності (Г. Голуб);
- здатність (уміння) діяти на основі отриманих знань, що дозволяє ефективно вирішувати проблеми і типові завдання (Л. Мітіна).

У науковій літературі існує поняття «професійна компетентність», під яким розуміють інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвід, необхідний для реалізації мети певного роду діяльності, а також його моральну позицію. Аналізуючи професійну компетентність з точки зору педагогічної науки, можемо стверджувати про педагогічну компетентність, що є особливим видом першої.

Педагогічна компетентність являє собою інтеграцію досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і значущих для педагога особистісних якостей. На перше місце сьогодні виступають такі змістовні компоненти компетентності педагога, як критичність мислення, здатність до аналізу і самоаналізу, потреба у самовдосконаленні, схильність до творчості та любов до своєї професії [2, с. 27]. Педагогічна компетентність педагога не вичерпується вузькопрофесійними рамками. Від нього вимагається осмислення широкого спектра соціальних, психологічних та інших проблем, пов'язаних з освітою і вихованням особистості дитини.

Н. Кузьміна, аналізуючи педагогічну діяльність, виділяє такі основні елементи педагогічної компетентності: спеціальна, методична, психолого-педагогічна, диференційно-психологічна, аутопсихологічна. Методична компетентність при цьому передбачає: володіння різними методами навчання; знання дидактичних методів, прийомів й умінь застосовувати їх у процесі навчання; знання психологічних механізмів засвоєння знань та вміння у процесі навчання.

Розглядаючи методичну компетентність як вид психолого-педагогічної компетентності, ми спираємося на праці В. Адольфа, Н. Кузьміної, А. Маркової та ін. Виходячи з їх досліджень, методична компетентність – це вид професійно-педагогічної компетентності у сфері методики, який певним чином співвідноситься з іншими видами психолого-педагогічної компетентності, педагогічною культурою і визначається нами як інтегральна багаторівнева професійно значима характеристика особистості, спілкування та професійної діяльності [7, с. 27].

Методична підготовка – важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Вона включає систематичну цілеспрямовану діяльність викладачів щодо формування у студентів методичних знань, умінь та методичної рефлексії в процесі вивчення загальнокультурних, психолого-педагогічних, методичних і спеціальних дисциплін, при чому не тільки під керівництвом викладача, а й шляхом самоосвіти і самовиховання студентів.

Висновки. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що на сьогоднішній день проблема розвитку методичної культури майбутніх учителів на етапі професійної підготовки є досить актуальною та пріоритетною. Професійна підготовка учителів початкових класів повинна бути спрямована на досягнення головної мети навчання – становлення органічної цілісної системи, яка утверджує людину як найвищу соціальну цінність та забезпечує ґрунтовний загальнокультурний розвиток особистості майбутнього вчителя.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуку шляхів оптимізації формування методичної культури майбутніх учителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемьева И. Н. Формирование методической культуры будущих учителей начальных классов в контексте вузовской подготовки : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.08 / И. Н. Артемьева. – Великий Новгород, 2004. – 172 с.

2. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 25-42. – (Серія «Педагогіка і психологія»).

3. Пальшкова І. О. Структура, критерії та показники професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання в педагогічному ВНЗ : зб. наук. пр. / І. О. Пальшкова. – Бердянськ, 2006. – № 4. – С. 158-164. – (Серія «Педагогічні науки»).

4. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. А. И. Каирова. – М. : Сов. энциклопедия, 1988. – Т. 3. – 880 с.

5. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1-4.

6. Семиченко В. А. Концепция целостности и её реализация в профессиональной подготовке будущих учителей : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / В. А. Семиченко; КГПИ им. М. П. Драгоманова. – К., 1992. – 432 с.

7. Сидоренко Т. Д. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Д. Сидоренко. – Кривий Ріг, 2002. – 194 с.

8. Соловей М. І. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя в кредитно-модульній системі організації навчання : навч. посіб. / М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, В. В. Кудіна. – К. : Ленвіт, 2008. – 377 с.

Дата надходження до редакції: 09.07.2014 р.

УДК 37.035:373.31:372.863

Олеся ОЛІЙНИК,
асистент кафедри педагогіки та методики
початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена питанням актуальності формування навичок самообслуговування у молодших школярів на уроках трудового навчання, що підтверджується чинною навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи), в якій у контексті нової редакції Державного стандарту початкової школи самообслуговування визначено як одну із змістових ліній.

Ключові слова: трудова діяльність, самообслуговуюча діяльність, уміння та навички самооб-

слуговування, соціально-побутові навички, форми виховання культури самообслуговування, умови формування навичок самообслуговування.

Стаття посвящена вопросам актуальности формирования навыков самообслуживания у младших школьников на уроках трудового обучения, что подтверждается действующей учебной программой для общеобразовательных учебных заведений (1-4 классы), в которой в контексте новой редакции